

**KO‘P TILLILIK SHAROITIDA INGLIZ TILINI O‘QITISHNING
LINGVISTIK VA MADANIY JIHATLARI**

Jaloldinov Islomiddin

Qo‘qon Universiteti Andijon filiali o‘qituvchisi

Ahmadjonov Kamoliddin

Qo‘qon Universiteti Andijon filiali talabasi

Annotatsiya. *Ushbu maqolada ko‘p tillilik sharoitida ingliz tilini o‘qitishning lingvistik va madaniy jihatlari tahlil qilinadi. Globallashuv davrida ingliz tilining xalqaro muloqot vositasi sifatidagi o‘rni ortib borayotgani, shu bilan birga ko‘p tilli muhitda til o‘qitish jarayonining o‘ziga xos murakkabliklari yoritiladi. Maqolada ko‘p tilli o‘quvchilarning til ko‘nikmalarini rivojlantirish strategiyalari, madaniyatlararo tushunishni shakllantirish omillari, shuningdek, ingliz tilini o‘qitishda uchraydigan muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijasida ko‘p tillilik sharoitida ingliz tilini samarali o‘qitish uchun differensial yondashuv, interaktiv metodlar, zamonaviy texnologiyalar va madaniy kompetensiyani rivojlantirish muhim ahamiyatga ega ekanligi asoslab beriladi.*

Kalit so‘zlar: *ko‘p tillilik, ingliz tilini o‘qitish, lingvistik jihatlar, madaniy jihatlar, madaniyatlararo kompetensiya, globallashuv, differensial yondashuv, kommunikativ yondashuv*

KIRISH

Globallashuv jarayoni zamonaviy dunyoda ko‘p tillilikning ahamiyatini yanada kuchaytirdi. Turli xalqlar, madaniyatlar va tillar o‘rtasidagi aloqalarning jadallashuvi natijasida ko‘p tilli shaxslarga bo‘lgan ehtiyoj sezilarli darajada ortdi. Bugungi kunda ingliz tili xalqaro muloqot, ilm-fan, texnologiya, biznes va madaniyat sohalarida eng faol qo‘llanilayotgan tillardan biri sifatida alohida mavqega ega. Shu sababli ko‘p tilli sharoitda ingliz tilini o‘qitish masalasi nafaqat tilshunoslik, balki pedagogika va madaniyatshunoslik nuqtai nazaridan ham dolzarb ilmiy muammolardan biri hisoblanadi.

Ko‘p tillilik faqat individual afzallik emas, balki jamiyat taraqqiyoti uchun muhim resursdir. Bir necha tilni biladigan shaxslar turli madaniyatlar o‘rtasida vositachi vazifasini bajaradi, ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishga hissa qo‘shadi. Shuningdek, ko‘p tillilik inson tafakkurining moslashuvchanligini oshiradi, muammolarni hal etish qobiliyatini mustahkamlaydi va ijodkorlikni rivojlantiradi. Shu nuqtai nazardan, ingliz tilini ko‘p tilli muhitda o‘qitish o‘quvchilarga faqat yangi tilni o‘rgatish emas, balki ularning global miqyosdagi imkoniyatlarini kengaytirish vositasidir.

Ko‘p tillilik sharoitida ingliz tilini o‘qitishning lingvistik jihatlari: Ko‘p tilli o‘quvchilar ingliz tilini o‘rganish jarayonida o‘z ona tili va boshqa biladigan tillari asosida yangi tilni qabul qiladi. Shu sababli ingliz tilini o‘qitishning lingvistik jihatlari ularning mavjud til tajribasini hisobga olgan holda tashkil etilishi zarur. Bu yerda asosiy e‘tibor

o‘quvchilarning o‘qish, yozish, tinglash va gapirish ko‘nikmalarini o‘zaro bog‘liq holda rivojlantirishga qaratiladi.

O‘qish ko‘nikmasini shakllantirishda o‘quvchilarga turli janrdagi matnlarni tushunish, asosiy g‘oyani ajratish, kontekstdan kelib chiqib yangi so‘zlarning ma‘nosini anglash va tahliliy o‘qish malakalarini rivojlantirish zarur. Yozish ko‘nikmasini rivojlantirish esa o‘quvchilarga ingliz tilida mustaqil ravishda fikr bayon etish, grammatik jihatdan to‘g‘ri jumlar tuzish va turli janrdagi matnlarni yaratish imkonini beradi. Tinglash va gapirish ko‘nikmalari esa real kommunikativ vaziyatlarga yaqin mashqlar orqali rivojlantirilsa, tilni amaliy egallash jarayoni ancha samarali bo‘ladi.

Ko‘p tilli muhitda grammatika va fonetika masalalari ham muhim o‘rin tutadi. Ingliz tili grammatik qurilishining o‘quvchilarning ona tili yoki ikkinchi tilidan farq qilishi ba‘zan qiyinchiliklar tug‘diradi. Ayniqsa, zamonlar tizimi, artikllar, predloglar va so‘z tartibi kabi masalalar ko‘p tilli o‘quvchilar uchun murakkab bo‘lishi mumkin. Shu bois grammatikani quruq qoida sifatida emas, balki kommunikativ vaziyatlar asosida o‘qitish maqsadga muvofiqdir. Fonetika masalasida esa talaffuz, intonatsiya va urg‘u ustida muntazam ishlash o‘quvchilarning og‘zaki nutqini ravonlashtiradi.

Bunday sharoitda differensial yondashuv alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki o‘quvchilarning til bilish darajasi, lug‘at boyligi, nutqiy tajribasi va o‘rganish usullari turlicha bo‘ladi. O‘qituvchi shu farqlarni inobatga olib, vazifalarni moslashtirsa, til o‘rganish jarayoni samaraliroq kechadi. Zamonaviy texnologiyalar, onlayn platformalar, elektron lug‘atlar va interaktiv mashqlar esa o‘quvchilarning mustaqil faoliyatini kuchaytiradi.

Ingliz tilini o‘qitishning madaniy jihatlari: Til va madaniyat bir-biri bilan chambarchas bog‘liq hodisalardir. Ingliz tilini o‘qitish jarayonida faqat lug‘at va grammatikani emas, balki tilning madaniy kontekstini ham o‘rgatish muhimdir. Chunki tilni chuqur anglash uchun u bilan bog‘liq qadriyatlar, urf-odatlar, muloqot me‘yorlari va madaniy stereotiplarni tushunish zarur.

Ko‘p tillilik sharoitida ingliz tilini o‘qitish o‘quvchilarda madaniyatlararo tushunishni shakllantirishga xizmat qilishi kerak. Bu esa ularda boshqa xalqlarning hayot tarzi, tarixiy tajribasi, an‘analari va dunyoqarashiga nisbatan hurmat hissini rivojlantiradi. Ingliz tilida so‘zlashuvchi mamlakatlarning adabiyoti, san‘ati, kinosi, musiqasi va kundalik hayotiga oid materiallardan foydalanish o‘quvchilarning tilga bo‘lgan qiziqishini oshiradi va madaniy kompetensiyasini boyitadi. Madaniy kompetensiya o‘quvchining turli madaniyat vakillari bilan samarali muloqot qila olish qobiliyatidir. Bu kompetensiya faqat ma‘lumotga ega bo‘lishni emas, balki kommunikativ vaziyatda madaniy sezgirlikni namoyon etishni ham o‘z ichiga oladi. Masalan, nutq odobi, murojaat shakllari, hazilni tushunish, norasmiy va rasmiy uslublarni farqlash kabi jihatlar ham til o‘rganishning muhim tarkibiy qismlaridir.

Dars jarayonida filmlar, badiiy matnlar, maqolalar, veb-saytlar va autentik materiallardan foydalanish madaniyatlararo muloqotni kuchaytiradi. Rolli o‘yinlar, munozaralar, taqdimotlar va guruhviy ishlanmalar o‘quvchilarning nafaqat til ko‘nikmalarini, balki boshqa madaniyat vakillari bilan muomala qilish malakasini ham rivojlantiradi. Shu

tariqa ingliz tilini o‘qitish o‘quvchilarni global fuqarolik ruhida tarbiyalashga yordam beradi.

Ko‘p tilli muhitda ingliz tilini o‘qitishda uchraydigan muammolar: Ko‘p tilli muhitda ingliz tilini o‘qitishda qator muammolar uchraydi. Avvalo, o‘quvchilarning til darajasi turlicha bo‘lishi dars jarayonini bir xilda tashkil etishni qiyinlashtiradi. Ba’zi o‘quvchilar ilgari ingliz tilini o‘rgangan bo‘lsa, boshqalari bu til bilan endigina tanishayotgan bo‘lishi mumkin. Bu esa darsda differensial yondashuvni talab qiladi.

Ikkinchi muammo — ona tilining ta’siri. O‘quvchilar yangi tilni o‘z ona tili qoidalari va talaffuz me’yorlari asosida qabul qilishga moyil bo‘ladi. Natijada interferensiya hodisasi yuz beradi, ya’ni talaffuz, grammatik qurilish va so‘z qo‘llashda xatolar ko‘payadi. Bu holat, ayniqsa, fonetika va sintaksisda yaqqol ko‘rinadi.

Uchinchi muammo madaniy tafovutlar bilan bog‘liq. Turli madaniy muhitdan kelgan o‘quvchilar ayrim kommunikativ vaziyatlarni turlicha qabul qilishi mumkin. Shuningdek, stereotiplar, noto‘g‘ri tasavvurlar va bir-birining madaniyatiga yetarli darajada hurmat bilan yondashmaslik ham muloqot samaradorligini pasaytiradi.

Bundan tashqari, resurslar va metodik ta’minot bilan bog‘liq muammolar ham mavjud. Barcha ta’lim muassasalarida zamonaviy texnologiyalar, sifatli audio-video materiallar, interaktiv platformalar yoki ko‘p tilli o‘quvchilarga mos metodik qo‘llanmalar yetarli emas. O‘qituvchilarning madaniy kompetensiyasi va innovatsion metodlardan foydalanish ko‘nikmalari ham ba’zan talab darajasida bo‘lmaydi.

Muammolarni bartaraf etish yo‘llari: Ko‘p tilli muhitda ingliz tilini o‘qitish samaradorligini oshirish uchun bir qator strategiyalarni qo‘llash lozim. Avvalo, differensial va shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim yondashuvi keng joriy etilishi kerak. O‘quvchilarning til darajasi, ehtiyojlari va qiziqishlariga mos topshiriqlar taqdim etilishi ta’lim natijasini yaxshilaydi.

Ikkinchidan, kommunikativ yondashuvga tayangan holda darslarni ko‘proq amaliy mashqlar asosida tashkil etish muhimdir. Rolli o‘yinlar, juftlik va guruhlarda ishlash, muammoli vaziyatlar asosida muloqot qilish, taqdimotlar va munozaralar o‘quvchilarning tilni faol qo‘llashiga imkon yaratadi.

Uchinchidan, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish kerak. Mobil ilovalar, onlayn kurslar, raqamli lug‘atlar, sun’iy intellektga asoslangan dasturlar va virtual ta’lim muhiti o‘quvchilarning mustaqil o‘rganish imkoniyatlarini kengaytiradi. Ayniqsa, tinglab tushunish va talaffuzni rivojlantirishda audio-video resurslarning ahamiyati katta.

To‘rtinchidan, o‘qituvchilarning kasbiy rivojlanishiga alohida e’tibor qaratish lozim. Ko‘p tilli va ko‘p madaniyatli muhitda ishlaydigan pedagog nafaqat kuchli til bilimiga, balki madaniy sezgirlik, pedagogik moslashuvchanlik va innovatsion metodik malakaga ham ega bo‘lishi zarur.

Beshinchidan, o‘quvchilarda madaniyatlararo kompetensiyani rivojlantirish maqsadida autentik materiallardan, xalqaro loyihalardan, madaniy tadbirlardan va almashinuv dasturlaridan samarali foydalanish tavsiya etiladi. Bu yondashuv ingliz tilini o‘rganishni mazmunli va hayotiy qiladi.

Xulosa qilib aytganda, ko‘p tillilik sharoitida ingliz tilini o‘qitish murakkab, ammo nihoyatda muhim pedagogik va ijtimoiy jarayondir. Bu jarayon faqat til ko‘nikmalarini shakllantirish bilan cheklanmay, o‘quvchilarda madaniyatlararo tushunish, empatiya, tolerantlik va global tafakkurni rivojlantirishni ham nazarda tutadi. Ingliz tilining globallashuv davridagi roli uning ta‘lim tizimidagi ahamiyatini yanada kuchaytiradi. Ko‘p tilli o‘quvchilar bilan ishlashda lingvistik jihatlar bilan bir qatorda madaniy omillarni ham hisobga olish zarur. Til ko‘nikmalarini rivojlantirish, grammatik va fonetik qiyinchiliklarni bartaraf etish, madaniy kompetensiyani oshirish va differensial yondashuvni qo‘llash samarali ta‘limning asosiy shartlaridan biridir. Zamonaviy texnologiyalar, autentik materiallar va interaktiv metodlar bu jarayonning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Kelajakda ko‘p tillilik sharoitida ingliz tilini o‘qitish yanada takomillashib boradi. Sun‘iy intellekt, virtual reallik va raqamli ta‘lim vositalarining rivojlanishi o‘quvchilarning til o‘rganish motivatsiyasini oshiradi, ta‘lim mazmunini boyitadi va individual yondashuv imkoniyatlarini kengaytiradi. Demak, ko‘p tillilik sharoitida ingliz tilini o‘qitish nafaqat zamonaviy ta‘limning dolzarb yo‘nalishi, balki global jamiyat ehtiyojidan kelib chiqadigan strategik vazifa hamdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Baker C. Foundations of Bilingual Education and Bilingualism. Clevedon: Multilingual Matters, 2011.
2. Cook V. Second Language Learning and Language Teaching. London: Routledge, 2016.
3. Cummins J. Language, Power and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire. Clevedon: Multilingual Matters, 2000.
4. Jaloldinov Islomiddin Shamsitdin o‘g‘li. Modern problems of linguistics in the context of globalization // International Conference on Science, Engineering and Technology: a collection of scientific works. – Gamburg, Germany, 2026. – Vol. 3, Issue 1. – P. 22–23.
5. Kramersch C. Language and Culture. Oxford: Oxford University Press, 1998.
6. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.
7. Vygotsky L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.